

**ADATOK A FÜGGETLEN KISGAZDAPÁRT
BÉKÉS VÁRMEGYEI SZERVEZETÉNEK TÖRTÉNETÉHEZ
AZ 1930-AS ÉVEK MÁSODIK FELÉBEN**

– Kocsor János –

Az 1930-as évek első fele pártszervező munkájának eredményeképpen a Független Kisgazdapárt területi befolyása az évtized közepére Békés vármegye nagy részére kiterjedt. Ennek köszönhetően az 1935-ös országgyűlési választásokon már a megye nyolc választókerületéből hétben léptette fel jelöltjeit a párt, szemben az 1931-es hárommal. 37 111 szavazatot szerzett, a megyében leadott összes szavazatnak 48,23%-át, s ezzel a tiszántúli kisgazdapárti szavazatok mintegy 1/3-a megyénkből származott.¹

A nyílt szavazásos választási rendszer melletti a kimagasló eredmény ellenére azonban a párt tagjai csalódtak a választásokhoz fűzött reményeikben. Országgyűlési képviselőséghez 1935-ben csupán a gyomai jelölt, Andaházi Kasnya Béla jutott. Szeghalmon a választás eredménye ellen benyújtott petíció hosszadalmas eljárás után vezetett sikerre: az ottani jelölt, Tildy Zoltán, 1936. december 27-én vehette át a mandátumát. Gömbös Gyula miniszterelnök és Eckhardt Tibor pártelnök választások előtti, a Kisgazdapárt nagyobb parlamenti súlyával kecsegtető megállapodását Gömbös durván felrúgta. A választások során a közigazgatási szervek, a fegyveres testületek a Kisgazdapárt ellen is brutálisan léptek fel. A párt tagjai ebben jelölték meg annak okát, hogy több helyen elestek az országgyűlési képviselői poszttól. Sérelmeiket az 1935. május 15-ei megyei törvényhatósági bizottsági ülésen szóvá is tették, követelve az alkotmányosság helyreállítását.²

A választások tapasztalatai a belpolitikai helyzet alakulásával együtt döntően befolyásolták a párt tevékenységét az 1930-as évek második felében. Ha korábban voltak is illúziók a párt vezetőségén belül a Gömbös-kormányral való együttműködés lehetőségéről, azok 1935 májusára szertefoszlottak. (Jelen dolgozatunknak nem tartozik szorosan a témájához, de megjegyezzük, hogy a Gömbös–Eckhardt paktumot a kisgazdapárti tagság egy része korábban is értetlenül fogadta.) A választások körüli atrocitások és csalások mindennél világosabban rámutattak Gömbös törekvéseinek antidemokratikus voltára, s ugyanakkor újból megerősítették a titkos választójog követelésének szükségességét. Az 1930-as évek második felének bel-

¹ Békés Megyei Hírlap 1935. június 23; TÓTH 1982. Jelen dolgozat a kutatás jelenlegi állapotának öszszegzése. Témánk kutatását erősen megnehezíti, hogy 1934-től a kardinális egykori közigazgatási iratok (főispáni bizalmas, főispáni, alispáni, a különböző főszolgabírói) 1944 őszéig egyáltalán nem vagy csak töredékesen maradtak fent. Így a megye határai között csak az elérhető sajtóra lehetett támaszkodni. További adatok a központi kisgazda- és szimpatizáns lapokból, a belügyminisztériumi iratokból, személyi hagyatékokból kerülhetnek még elő.

² BML Békés vármegyei törvényhatósági jegyzőkönyve. 1935. május 15.

politikai eseményei már csak tömegbázisának megőrzése védelmében is politikai, szociális és gazdasági célkitűzéseinek következetesebb átgondolására, képviselétére készítették a pártot. Az 1929-ben kirobbant gazdasági válság a mezőgazdasági területeken az évtized közepéig elhúzódott, 1935-ben ráadásul aszály is sújtotta vidékünket. A parasztság körében az általános elégedetlenség és levertség légköre uralkodott. A Gömbös-, majd az azt követő kormányoknak a falu felemelését ígérő programpontjai, de a falukatatók mozgalmának jelentkezése is a falusi nincstelenek sorsával való foglalkozásra ösztönzött. Az 1930-as évek közepétől jelentkező szélsőjobbaldali mozgalmak a maguk demagógiájával ugyancsak a kisgazdák társadalmi befolyásának csökkenésével fenyegettek. Ezenkívül egy olyan párt részére, amely a parlamentarizmus talaján állva végső soron a demokrácia kiszélesítését tűzte zászlajára, az ellenük való küzdelem kötelesség, egyben létérdek is volt. Ugyanakkor a Kisgazdapárt politikáját továbbra is jellemezte, hogy a demokratikus ellenzékiiséget „középen”, törvényes keretek között kívánta megvalósítani, s amennyire lehetett, tartózkodott a hatóságokkal való összeütközéstől. 1937 késő tavaszán a kétségtelesen meglévő elvi ellentétek mellett ezért is nem tudott, nem mert szolidaritást vállalni az ún. „nyílt nyomozás” célzottjaival, a szociáldemokratákkal.³ Jelen dolgozat az alábbiakban nem a Békés vármegyei Kisgazdapárt kronologikus sorrendű történetét nyújtja, hanem a titkos választójog, a földmunkások helyzete és a nyilasok elleni küzdelem kérdéskörének a megyei kisgazdapárti sajtóban, gyűléseken, választmányi üléseken való megyei tükröződésével foglalkozik.⁴

A Kisgazdapárt 1936-ban közétett programja már a fentebb vázoltak jegyében készült. Összeállítója a párt országos vezetésében egyre aktívabb szerepet játszó Tildy Zoltán volt. Fogalmazása szerint a párt „*első megmozdulása alkalmával komoly reális programot adott*”, s a mostani nem új, hanem összeállítás, „*az elvi program, a ma legfontosabb pontjainak gyakorlati kifejtése*”. Legfontosabb gazdasági célkitűzései továbbra is a korábbiak maradtak: a gazdaadósságok rendezése, a vám- és pénzgazdálkodás reformja, a mezőgazdasági termékek értékesítésének megoldása. Földbirtok-politikai programjában el szándékozott törölni a hitbizományi rendszert, szorgalmazta a telepítést, melynek céljára kb. hárommillió holdat kívánt igénybe venni. Ezt a bankok kezén levő földbirtokokból, az eladósodott nagybirtok adó- és illetékhátralékai fejében felajánlott földekből, az eladó birtokok általi felvásárlásából akarta előteremteni. Követelte az előző földreform hibáinak kiküszöbölését; a politikai vonatkozású kérdések terén pedig olyan, az országos és helyi közigazgatásban „nemzeti” önkormányzatot, amely megakadályozza a nemzet lelkétől idegen diktatórikus rendszer létrejöttét. Ennek érdekében követeli a demokratikus szabadságjogok kiszélesítését, „*az általános és becsületos titkos választójogot*”, a politikamentes közigazgatást, a képviselői összeférhetlenség elvének kimondását. Foglalkozik az álláshalmozások megszüntetésével és a jövedelmek

³ A kommunista veszély elhárítására indított nyomozás során szociáldemokrata érzelműeket is letartóztattak. A nyomozásnak – csakúgy, mint Féja Géza és Kovács Imre, a Viharsarok és a Néma forradalom című kötetek szerzői ellen indított pereknek – általában az ellenzék számára is üzenete volt: A kormány nem tartja vissza magát a terror eszközeitől, s nem érdeklik a tiltakozások.

⁴ A Kisgazdapárt vármegyei történetére az érintett időszakban adatokat tartalmaz LEINER 1982; VÍGH 1991.

maximálásával. A program szociális vonatkozású pontjai az ínséges vidéken a rászorulóknak téli ellátását, közmunkákat sürget. Népegészségügyi reform keretében gondoskodni kíván a szülőanyákról, a rászorulóknak ingyenes ellátásáról. Tervbe veszi az ifjúság munka- és életlehetőségeinek megteremtését, a diplomások elhelyezkedésének rendezését.⁵

Békésben a megyei választmány 1936 márciusában fogadta el akcióprogramnak Tildy 1935-ös programját az alábbi kiegészítéssel: a költségvetés leszállítását elengedhetetlennek tartja az adóterhek csökkentése érdekében. Az álláshalmozások megszüntetésével, a gazdasági reorganizáció, különösen pedig a vidék gazdasági fellendítésével, a megfelelő átfogó közmunkák beállításával és a céltudatos földbirtok-politikai reformokkal nemcsak lehetők, de szükségesnek is tartja az állás- és kereset nélküli ifjúság elhelyezését. A kisgazdapárti sajtó tudósítása az ülésről arról a szándékról tanúskodik, hogy az 1935-ös program földmunkásokra vonatkozó részeit – így a *„becsületes és tisztességes keresetet a munkásság részére”*, a *„komoly földbirtok-politikát”* – beépítik a napi propagandába. Kiderül az akcióprogramból, hogy nem tartják megfelelőnek a Gömbös-kormány készülő hitbizományi törvényét és a telepítésről, a földbirtok-politikai intézkedésekről szóló törvényjavaslatot, *„mert ezek csak a problémák elodázására alkalmasak.”*⁶

Gömbös ellen és a titkos választójogért

A párt életének akadályozása adminisztratív módszerekkel a választások után tovább tartott. Gömbös Gyula miniszterelnöksége idején több gyűlést, választmányi ülést betiltottak, s a tilalmak csak 1936 decemberében szűntek meg. Békés megyében 1935. június 22-én Gyomán, Gyulán és Szeghalmon terveztek gyűléseket tartani Eckhardt Tibor, a párt országos elnöke részvételével, azonban a főszoigabírói engedélyt csak Gyulán kapták meg. A gyűlésen Eckhardt ostromozta Gömbös kormányzatát, a miniszterelnököt jelölve meg a titkos választójog fő akadályaként, s követelte lemondását. A választójogi paktum miatt esetlegesen visszamaradt bizalmatlanság eloszlására szükségesnek tartotta kijelenteni, hogy őt *„csak egyszer lehetett becsapni”*, s a *„Független Kisgazdapárt méltóságát feladni nem fogja, és a NEP-be belépni nem fog.”*⁷

Eckhardt a Gömbös-kormány ellen szövetségeseiket keresett, s ennek érdekében a gróf Bethlen Istvánnal való régi ellentéteket is hajlandó volt félretenni. Levélben bocsánatot kért az ex-miniszterelnöktől a korábban ellene intézett támadások miatt, amire Bethlen békülékeny hangnemben válaszolt, s így megteremtődött az összefogás lehetősége. Együttműködésük Gömbös halála után sem szakadt meg, ami viszont a párttagság egy részének bizalmatlanságát váltotta ki. A parasztság ugyanis a volt miniszterelnököt okolta a nemrég lezajlott világválság következményeiért, a magas közterhekért és a mezőgazdaság eladósodásáért, s nem felejtette el a volt kormányfő kisgazdaellenes lépéseit sem. A vésztoi pártszervezet 1937. júni-

⁵ GERGELY–GLATZ–PÖLÖSKEI 1991. 383–394; TÓTH 1982. 249–250.

⁶ Magyar Alföld 1936. március 12.

⁷ Magyar Alföld 1935. június 27.

us 6-án tiltakozott az országos pártvezetőségnél, kijelentve, hogy „amennyiben a pártvezetőség nem akarja elveszíteni a falu bizalmát, gróf Bethlen Istvánnal egyszer s mindenkorra szakítson”. A tiltakozásra hamarosan megérkezett a válasz, s azt megnyugtatónak találták.⁸

Gömbös törekvéseinek bukását a Kisgazdapárt a diktatúrás kísérletek feletti győzelmeként ünnepelte. A miniszterelnök 1936. október 6-án bekövetkezett halála után, a Darányi-kormány idején, újult erővel folytatódott a választójogi küzdelem. A párt sajtója örömmel üdvözölte Darányi ígéreteit a követelés teljesítésére. „Darányi Kálmán, akiben mindenki a becsületes, őszinte szándékú magyar embert fogadta, midőn kormányt alakított, azzal az elkötelezéssel vállalta a miniszterelnökséget, hogy a választójogot rövidesen tető alá segíti” – írta 1937 márciusában a Magyar Alföld főszerkesztője. A folytatás keserűbb hangvételű: „Ma már nyilvánvaló, hogy egy kissé korán örültünk, midőn azt hittük, hogy nehéz viszonyaink nagy-pénzű vámszedői csak úgy minden további nélkül félreállanak és átengedik a becsületes népi politika céljainak megvalósítására a magyar élet porondját, amelyen ők eddig szabadjára kalózkodhattak s tudomásul veszik, hogy nekik bealkonyult.” A cikk szerzője a felerősödő szélsőjobboldali propagandától a titkos választójog megvalósítását félti: „... bizonyos vagyok, hogy ennek a szélsőséges mozgalomnak s az azt kísérő zsvajznak a nyomán multhatatlanul jelentkezni fog a nagyképű és mondvacsinált aggodalom, amely ezekre a lázas tünetekre való hivatkozással ismét időszerűtlennek és veszélyesnek találja az alkotmányjogi reformokat, elsősorban a titkos választójogot...”.⁹ A radikalizmus veszélyére való hivatkozás valóban a választójogosultak szűkítését eredményezte az 1937 végére elkészült törvényjavaslatban. A helyi párt sajtó ennek megfelelően bírálta: „A napfényre került választójogi tervezet igen éles ellenkezést válthat ki az ellenzék köréből. Bár egész vonalon behozza a titkosságot, mégis lényeges jogszűkítéseket tartalmaz különösen a választói jogosultság terén. Nemcsak egyéni kerületeket és megyei lajstromokat állít fel a javaslat, hanem ezekben a nagy kerületekben is lényegesen megszőkíti a szavazásra jogosultak számát. A szavazati jogot férfiaknál 26 életévhez, 6 elemi iskola elvégzéséhez és 6 évi helybenlakáshoz kívánja kötni. Csak ez a pár adat mutatja, hogy ez az egyetlen intézkedése az új javaslatnak egy óriási lépés hátrafelé. Amennyit lép a javaslat előre a titkosság terén, legalább háromszor annyit lép hátra a szavazati jog terén.”¹⁰

A bírálatok ellenére a párt vezetői megmaradtak a lojális ellenzék szerepében, elsődleges céljuk a titkos választójog törvénybe iktatása, s így nem a javaslat megbuktatása, hanem megjavítása volt. Ennek megfelelően ismertette a békési szervezet 1937. november 28-án tartott vacsoráján Andaházi Kasnya Béla országgyűlési képviselő a napi politikai eseményeket, a pártnak a kormányhoz fűződő viszonyát: „...a titkos választójog megvalósulása küszöbön áll, és ha ez megtörténik, úgy ez elsősorban a Független Kisgazda és Földmunkáspárt érdeme lesz. Ennek

⁸ BML A Független Kisgazdapárt vésztői szervezetének iratai. A vésztői kisgazdapárt választmányának jegyzőkönyve. 1937. június 6, 1937. július 4.

⁹ Magyar Alföld 1937. március 14. Mandorf Emil: Támadás a titkos választójog ellen.

¹⁰ Magyar Alföld 1937. december 16. Peregnek... Az 1938 tavaszán elfogadott 1938. XIX. tc. 300 ezerrel csökkentette a szavazásra jogosultak számát. Az ország lajstromos és egyéni választókerületekre osztását írta elő, ami a kormánypárt számára előnyös új kerületi határok megállapítását tette lehetővé.

megvalósítása érdekében pártunk hajlandó a kormány támogatására, annál is inkább, mert a kormánypártban hatalmas erők próbálják a titkos választójog megszületését megakadályozni” – foglalta össze mondanivalójának lényegét a Magyar Alföld tudósítása.¹¹ Eckhardt maga is megértőnek mutatkozott a javaslat megszorító intézkedései iránt. A kormány „nyilvánvaló, hogy biztosítékokat keresett, nehogy a szélsőségek és felforgató programok választások örve alatt érvényesülhessenek. Mi sem akarjuk ezeknek az irányzatoknak a kezébe dojni a gyeplőt” – írta 1937 decemberében.¹² A félelem, hogy széles körű választójog esetén a társadalom alsó rétegeinek politikailag kevésbé iskolázott tömegei a szélsőséges irányzatok képviselőit nagyobb szerephez juttathatják a parlamentben, végső soron a bírálatok erejét mérsékelte. Az 1938 áprilisában elfogadott törvényjavaslat végül is biztosította ugyan az áhított titkosságot, de mintegy 300 000 embert elűtött a választójogtól. Joggal feltételezhető, hogy közöttük olyanokat is, akik megfelelő politikai szervező, felvilágosító munka után nem a nyilas, hanem a Kisgazdapártra adták volna a voksukat.

A földmunkáskérdés

„A politikai közélet nagy kérdőjel előtt áll. Ez a nagy kérdőjel a falusi nincstelenek politikai magatartása” – írta Marik Dénes, a gyulai szervezet ügyvezető alelnöke a Magyar Alföld hasábjain. Okát a mindenkori kormányzat mulasztásaiban, a földmunkásság életkörülményeinek kilátástalanságában, politikai nevelésének elhanyagolásában, s szervezkedésének akadályozásában látta. Ennek eredményeképpen: „Ez a tömeg szervezetenél teljesen széteső, politikai cselekvése hangulati elemekkel van teleítatva, hosszú évek óta jelszavakra idegezték be, és hosszú évtizedek csalódásai minden illúziótól megfosztották.” A kikkből közvetve vagy közvetlenül kiolvashatók azok a fő motívumok, amelyek a Kisgazdapártot a földmunkásság között erőteljesebb szervezkedésre ösztönözték. Ilyen a társadalmi béke megbomlásával fenyegető szociális helyzet, aminek következtében a nyilaskeresztes propaganda termékeny talajra hullhat, s végül a párt bázisának védelme és lehető kiszélesítése. Néhány hasábbal lentebbi sorai szerint a párt „ezért kezdett munkát ennek az értékes magyar munkásrétegnek megszervezéséért, társadalmi szervezeteinek és gazdasági kereteinek felállításáért”.¹³

A kormány telepítési javaslatának betérjesztését követően, 1937 elején, a párt országos vezetősége számos levelet kapott a földmunkások és a földhöz juttatottak képviselőitől. Ezekre Eckhardt Tibor az országos pártsajtóban válaszolt, de a megyei kisgazdalapban, a Magyar Alföldben is megjelentette üzenetét, melyet Turbucz Ferenc vésztői földmunkásköri elnöktől és a mezőberényi, szeghalmi földhöz juttatottaktól kapott panaszlevelekre válaszolva írt. Üzeni: „Ami erőt Isten nekem és a pártnak adott, azt mind fel fogjuk használni arra a küzdelemre, amelyet a magyar földmunkássors megjavításáért régóta folytatunk, s amelyet ezekben a válságos idők-

¹¹ Magyar Alföld 1937. november 30.

¹² Magyar Alföld 1937. december 25.

¹³ Magyar Alföld 1937. április 4. Marik Dénes: A nagy kérdőjel.

ben csak erősíteni kívánunk.”¹⁴ Eckhardt a mezőgazdasági munkások kérdését nemcsak gazdasági, hanem politikai kérdésnek is minősítette. A hatóságokat kárhoztatta megszervezésük akadályozásáért, mivel ezt már csak a szélsőséges irányzatoktól való megóvásuk miatt is szükségesnek tartotta. Természetesen az erőt, amelyik ezt a veszélyt kiküszöbölheti, s ráadásul e réteg szervezését nemzeti alapon biztosíthatja, a Kisgazdapártban látta. Ez utóbbi gondolat nem egészen új, hasonlóak már a párt 1930-as zászlóbontását megelőző Békés megyei viták során is elhangzottak. A különbség az akkor általános és az 1935 után érvényre jutó felfogás között, hogy immár nemcsak a bal-, hanem a jobboldali szélsőséget is veszélyesnek látták (sőt, mint látni fogjuk, az ez elleni védekezés került előtérbe). A gyulai választmány 1937. február 2-án tartott ülésén azért kívántak a március közepén megtartandó földmunkáskongresszusra a saját költségükön küldeni „egy arra érdemes földmunkást”, hogy ezzel is kimutassák: „... a párt nemcsak a birtokosok osztálypártja, hanem a földmunkásság érdekeit is szívén viseli, és meg kívánja őket óvni úgy a jobb, mint a baloldali szélsőségektől”.¹⁵

Az agrárproletariátus politikai szervezésében jelentős előrelépést jelentett 1937. március 22-én a budai Vigadóban megtartott földmunkáskongresszus, s a földmunkástagozat megalakítása. Megrendezésében kiemelkedő szerep jut Tildy Zoltánnak, aki országgyűlési képviselővé választása előtt a vármegyei közgyűlésen különösen kitűnt a falusi nincstelenség sorsának javítását célzó felszólalásaival. A tanácskozáson Békés megyéből Gyulán kívül még Füzesgyarmatról, Köröstarcsáról és Szeghalomról voltak. A kongresszust Tildy Zoltán nyitotta meg. Beszédében a gazdatársadalom és a földmunkásság egymásra utaltságát, összefogásának szükségességét hangsúlyozta. Egyedüli elválasztó kérdésnek a munkabéreket látta, amit azonban „becsületes szándékkal” meg lehet oldani. (Tildy beszédében gazdatársadalom alatt minden birtokost értett, így nem tért ki a falusi nincstelenség és a nagybirtokrendszer közötti összefüggésekre, amit azonban egy másik előadó, Mojzes János országgyűlési képviselő megtett.) A napirendi pontok között szerepelt a mezőgazdasági munkabér rendezése, a Kisgazdapárt új birtokpolitikai elképzelése, a mezőgazdasági munkások szociális biztosítása, a Nagyatádi-féle földreform során kiosztott földek megváltási árának rendezése és a FAKSZ-kölcsönök kérdése. Az előterjesztett javaslatok, még ha sok esetben nem is tartalmaztak új elgondolásokat, alkalmasak voltak arra, hogy rokonszenvet váltsanak ki az érdekeltek körében. A kongresszus legfontosabb eredménye a földmunkástagozat megalakítása volt, melynek elnökévé Tildy Zoltánt, társelnökül Fehér László köröstarcsai földmunkásköri elnököt választották.¹⁶

A helyi pártsajtó többször foglalkozott a nincstelenség életkörülményeivel, helyzetük kilátástalanságával. „Ez év elején Gyula környékén is végeztünk adatgyűjtést a földmunkásság helyzetére vonatkozóan. Nem válogattuk ki a megfigyelt munkásokat, ellenőriztük a bement adatokat, mellőztük a nyomor kiszínezését. Ennek az adatgyűjtésnek az eredménye mégis azt mutatta, hogy a megállapított adatok szerint a földmunkások 90%-ának január végén nem volt már semmi tartalékja és

¹⁴ Magyar Alföld 1936. március 15.

¹⁵ Magyar Alföld 1937. február 4.

¹⁶ Magyar Alföld 1937. március 25; TÓTH 1982. 248–249; VÍGH 1991. 103–104.

egyetlen egy családnak nem volt tüzelője” – írta Marik Dénes.¹⁷ A megjelent cikkek közül kiolvashatóan a földmunkáskérdés megoldásának két fő formáját képzelték el. Egyrészt munkaalkalmat és megfelelő béreket kell teremteni a nincstelenek számára, s nemcsak a közmunkák számának gyarapításával, hanem az egész agrárium helyzetének rendezésével. Az elgondolás szerint a mezőgazdasági termelés – s egyben a birtokosok – erősödésével növekedne az agrárproletariátus munkalehetősége, és kedvezően alakulnának számukra a bérek is. „*Organikus gazdaságpolitikára van szükség, mert a földmunkások helyzete csak az egész mezőgazdasági helyzet javulásával fog jobb útra terelődni*” – írta a Magyar Alföld.¹⁸ Másrészt megfelelő földbirtok-politikára van szükség, mely nem hagyja érintetlenül a nagybirtokot sem. Ezzel összefüggésben támadták a Nagyatádi-féle földreform végrehajtását, a kormány leépítési politikáját. „*Tárgyilagosan megállapítható tehát, hogy a kormány által irányított földbirtokpolitika a megelőző évek magánparcellázásainak arányait egyáltalán nem, vagy pedig alig haladja meg. Minden különösebb állami beavatkozás nélkül magántevékenység következtében évente ugyanolyan arányban porlódott szét a nagybirtok.*” „...*ha a földbirtokpolitika ilyen ütemben folyik tovább, úgy akkor a kisajátítható 4 millió hold területű nagybirtok 800 év alatt kerül sorra az új földbirtokpolitika legnagyobb dicsőségére*” – állapította meg Marik Dénes a telepítési törvény végrehajtásának ismertetése során.¹⁹ Eckhardt az 1937 októberében Szarvason tartott nagygyűlésen elhibázott földreformról és vérszegény telepítésről beszélt. „*Egyik sem érte el célját, sőt sok tekintetben rosszabb helyzetet teremtett. A földreform olyan új nincstelen proletártömeget termel, amely csak panasszal és jogos keserűséggel halmozza a meglevő bajokat. Kifejlődött az életképtelen törpebirtok*” – foglalta össze szavait a Magyar Alföld.²⁰

A világháború előestéjén a pártsajtó lelkesen üdvözölte a Felvidék visszacsatolásának lehetőségét. Jellemző azonban, hogy ezt is összekapcsolta a földkérdés megoldásának szorgalmazásával. A már többször idézett újság közli az Országos Választmány határozatát a felvidéki kérdéstről. Ennek második pontja: „*A Független Kisgazdapárt a jövőben még fokozottabb erővel fog küzdeni a népi földbirtokpolitika megvalósítása érdekében. A visszacsatolandó területek lakossága a jövőre nézve minden tekintetben csak több jogot kaphat, de nem kevesebbet!*”²¹

A Kisgazdapárttól általában elmondható, hogy ahol csak mód nyílt rá, a kül- és belpolitikai kérdéseket összekapcsolta saját gazdasági, politikai és szociális prog-

¹⁷ Magyar Alföld 1937. február 21. Marik Dénes: A földmunkáskérdés.

¹⁸ Magyar Alföld 1937. február 21.

¹⁹ Magyar Alföld 1937. május 9. Marik Dénes: Az új földpolitika.

²⁰ Magyar Alföld 1937. október 7.

²¹ Magyar Alföld 1938. október 9. A négyponos határozat a következő: „1. Minden népet megillet a teljes és őszinte önrendelkezési jog. A magyar terület automatikus visszacsatolásával egyidejűleg a szlovákok és ruszinok feltétlenül népszavazással döntenek saját jövőndő sorsukról. 2. Különböző népek békés együttélése csak szabad és alkotmányos fejlődés alapján képzelhető el, a megújuló Magyarország tehát nem lehet más, mint Szent István alkotmányos birodalma. 3. A Független Kisgazdapárt a jövőben még fokozottabb erővel fog küzdeni a népi földbirtok-politika megvalósítása érdekében. A visszacsatolandó területek lakossága a jövőre nézve minden tekintetben csak több jogot kaphat, de nem kevesebbet! 4. A Független Kisgazdapárt a nemzet minden tényezőjétől és pártjától elvárja, hogy hazafias kötelességét a mai történelmi időkhöz méltóan a legmesszebbmenő fegyelmezettséggel törvényesen és rendben teljesítse.”

ramjával. A választmányokon, gyűléseken egyre többet foglalkoztak a közelgő világháború veszélyével. 1938 februárjában a gyulai választmányi ülésen a honvédelem erősítését követelték, mondván, hogy „Európa népei oly mértékben értik meg a magyar problémákat, amilyen mértékben a magyar hadsereg fontosakká tudja tenni.” Gondolkodásuknak megfelelően a háborúra való felkészülést is összekötötték a földbirtok-politikai kérdéssel: „...szükségesnek tartjuk az újabb radikális és végleges földreform megvalósítását, amelynek eredményeképpen a magyar föld a röghöz kötött, abból élő s a világ legjobb katonáját szolgáltató magyar kisbirtokosságnak jusson. Leszögezni kívánja, hogy a földbirtok helyes megoszlásának kérdése nemcsak gazdasági, hanem mindenekfelett honvédelmi kérdés, amelynek rendezése éppen a forrongó világpolitikai események miatt nem tűr halasztást.”²²

A földkérdés hathatós megoldásának esélyét azonban a hamarosan kitörő világháború minimálisra csökkentette.

A nyilas propaganda ellen

Mint láttuk, a választójogi reform sorsát befolyásolta a nyilasok erősödő tevékenysége, és a nincstelének helyzetének javítását részben ennek visszaszorítása érdekében szorgalmazta a Kisgazdapárt. Magyarországon a fasiszta, illetve a nemzetiszocialista jellegű pártok a gazdasági világválság és a német náci párt sikereivel összefüggésben jelentkeztek. Az 1930-as évek első felétől formálódó szélsőjobboldali ellenzéki csoportok tevékenysége az évtized második felében megélné vált. A többféle irányzat és pártalakulat vezetői közül Szálasi Ferencé az évtized végére tett szert a legnagyobb befolyásra, s egyesítette azokat. A hatóságok, mint az ellenzéki mozgalmakat általában, figyelemmel kísérték őket. Tevékenységük néhol a vezető tisztségviselők rokonszenvével találkozott, amennyiben alkalmasnak találták azt a baloldal visszaszorítására. Megerősödésüket azonban a hatalom már a fennálló rendre nézve veszélyesnek tartotta, s a szélsőjobbal szemben is alkalmazta az 1921. évi III. tc.-et, az ún. rendtörvényt. Ennek alapján került sor pl. Szálasi 1937-es három havi, majd 1938-ban háromévi fegyházbüntetésre való ítélésére. Igaz, a német befolyás növekedésével e pártok képviselőire kevesebb szigorral csapott le a törvény, mint a baloldaliakra.

Vidékünkön a nemzetiszocialista érzelműek útja általában Böszörmény Zoltán 1936-ban feloszlott kaszáskeresztes mozgalmától gróf Festetics Sándor Nemzeti Szocialista Pártján át vezetett Szálasi Hungarista Mozgalmához. A szélsőjobboldal befolyása a békési járásban volt a legnagyobb. E tekintetben a legkiemelkedőbb Mezőberény volt. A község nemcsak a megyében, hanem a Tiszántúlon is a nyilas mozgalom egyik fő fészkeinek számított, élén Shultz József keramikus technikussal és Oláh Ernő orvossal. A kaszáskeresztesek nyomán fellépő Nemzetiszocialista Pártnak Gyulán volt még jelentősebb bázisa. Békéscsabán, Orosházán, Szarvason és a megye más vidékein kisebb sikert tudtak elérni. Festetics hívei 1938–1939 folyamán Szálasi Nemzetiszocialista Magyar Párt – Hungarista Mozgalom elnevezésű

²² Magyar Alföld 1938. február 24; 1938. december 15.

szervezetéhez csatlakoztak. Főként a békési és a szeghalmi járás területén fejtett ki tevékenységet, de a gyulai és gyomai járás területén is megkezdődött a szervezkedésük.

Mint fentebb említettük, a nyilasok és a Kisgazdapárt közötti ellentét egyrészt a tömegbefolyásért folyó küzdelemből fakadt. Az évtized első felében jelentkező nyilas veszélyt a Kisgazdapárt 1935 után már jelentősnek ítélte. Az 1936-os megyei választmányi ülésen megállapították, hogy a Kisgazdapártnak a „népi erők megszervezése” szempontjából nincs ellenfele, egyedüli veszedelmet a nyilaskezesetek jelentenek.”²³ Másrészt a Kisgazdapárt elutasította a nyilasok ideológiáját, s a parlamentarizmus elvét vallva ellenségesen állt szemben mindenfajta diktatórikus törekvéssel. Nem tettek különbséget a fasiszta és a „proletár”-diktatúra között. „*A nyilaskeresztes urak nagy része a népbiztosok uralma alatt azoknak a cimborája volt. A barnára festett diktatúra ikertestvére a vörösnek*” – mondta Makai János 1937. április 1-jén, egy Sarkadon tartott gyűlésen.²⁴

A nyilasok tevékenysége különösen megélenkült 1937-ben. Az év első hónapjaiban Mezőberényben, Békéscsabán, Gyulán és Békésen rendeztek népes összejövetelt. A rendőrkapitány belügyminisztériumnak szóló jelentése szerint az antiszemita és a szociális-gazdasági gondok gyors megoldását ígérő propagandájuk a békéscsabai gyűlés hallgatóinak zömét képező nincstelenek körében is rokonszenvre talált.²⁵ A márciusi gyulai nyilasgyűlésen Eckhardt Tibort támadták, majd a párt függetlenségét gúnyolták és zsidózták tagjaikat. A támadást nem lehetett válasz nélkül hagyni.²⁶

A Kisgazdapárt 1937. április 4-én Sarkadon, Gyulán és Gyulaváriban tartott nagygyűlést, melyeken igyekeztek leleplezni a nyilas propaganda demagóg voltát. „*A nyilas mozgalom, amely túlzó, radikális népmozgalom, azáltal, hogy zászlajára írta a fejbe verős antiszemitizmust, s amely ma már úgyszólván egész tevékenységét a vég nélküli zsidózásra fordítja, könnyen alkalmas lehet arra, hogy elvonja a figyelmet a szociális bajokról*” – mondotta Mandorf Emil.²⁷

A két párt közötti feszült viszony, párosulva a szélsőjobb erőszakos megoldások iránti vonzalmával, hamarosan tettelegességhez vezetett. „*A legutóbbi hetekben a kisgazdapárt gyűlésein szervezett nyilaskülönítmények jelentek meg és kis számú, de szervezett csapat, hangoskodó embereivel és durva magatartásával igyekezett megfélemlíteni a kisgazdapárt szónokait*” – írja le az országra jellemző hely-

²³ Magyar Alföld 1936. március 12.

²⁴ Magyar Alföld 1937. április 8.

²⁵ TÓTH 1982. 281–282.

²⁶ Magyar Alföld 1937. március 4.

²⁷ Magyar Alföld 1937. április 8. A fentiek ellenére Mandorf Emil nem volt teljesen mentes az antiszemitizmustól, noha az erőszakos „megoldásokat” elutasította. Leszögezni kívánjuk, hogy a kor szellemét fertőző antiszemitizmus a párt nagy részét nem fertőzte meg, különösen a faji alapú előítéletek voltak idegenek tőle. Amennyiben egyes vezetőinél mégis jelentkezett, az a „kis” és „jó” zsidót a nagytőkéstől megkülönböztető, gazdasági indíttatású, leegyszerűsítésével igazságtalan szemléletben jelentkezett. E szemlélet figyelmen kívül hagyja a nagyvállalatok gazdasági működésének természetét, mikor a nagytőkések egy csoportjának vallási, nemzetiségi hovatartozását emeli ki. „Azok a nagy zsidók, akik a magyar gazdasági élet legnagyobb részét uralják, boldogan csinálnak egy kis antiszemita heccelődést, ha ezen a réven elalkudhatják a választójogot” – mondotta Mandorf a gyűlésen.

zetet a helyi kisgazdapart dr. M. D. monogramú szerzője.²⁸ Tildy 1937. június 20-án tartotta első képviselői beszámolóját Szeghalmon, s ebben elítélte a nyilasokat, akik ellentéteket szítanak a falu népe között. A jelenlévő nyilasok erre verekedést provokáltak.²⁹ A kisgazdapártiak és a nyilasok kölcsönösen próbálták megzavarni egymás gyűléseit, de a verekedéseket a nyilasok kezdeményezték. A vésztői szervezet válaszmánya indítványt fogadott el, mely szerint az 1937. augusztus 5-én tartandó nyilasgyűlésen minél nagyobb számban vegyenek részt, hogy „*ott az országgyűlési képviselőkkel és a párttal szemben elhangzó vádak és bántó kijelentéseket méltó visszavágásokkal és ellentmondásokkal ellensúlyozzák.*” A vésztőiek határozatuk szerint cselekedtek, s az eredmény: „*egy nyilas rohamosztag megtámadta a kisgazdapárt több tekintélyes tagját, dr. Varga Zsigmondot és Szabó Lajost súlyosan bántalmazták.*”³⁰

A vésztői szervezet, melybe egykor a földmunkáskör úgymond testületileg belépett, később is többször foglalkozott a nyilas terjeszkedéssel. A válaszmányi ülésükön elhangzott felhívás szerint: „*...a nyilasérezelmű politikusok, akik mindenképpen a parancsuralmat akarják, el akarnák hitetni a nagy paraszt tömeggel, hogy ők az igazi megváltók, ezért óva int mindenkit a vezetőség, hogy tartózkodjon az ilyen politikai szélhámosoktól.*” Szemükben minden, akár jobb- vagy baloldali szélsőség a magyar néplélektől idegen, külföldről behozott eszme volt. Így Németország befolyásának erősödésével a nyilasmozgalomban a hitlerizmus, a német terjeszkedés veszélyét látták. A vésztői válaszmány ülésén Balogh József elnök ismerteti „*azt a nagyvonalúságában gyalázatos propagandát, amit a hitleri nagy germán birodalom a csonka ország területén lefolytat, és azt a célt, amelyen keresztül a pángermán eszméket Magyarországon keresztül le egészen Bagdadig végigvezetni akarják.*”³¹

A szélsőjobboldali veszély úgy tűnik, bizonyos fokú változást hozott a szociáldemokraták megítélésében. A megyei válaszmány Békéscsabán 1938. szeptember 11-én tartott ülésén Tildy irányukba enyhén fogalmazott. A politikai pártok közötti viszonyt ismertetve a jegyzőkönyv szerint megállapította, hogy „*bennünket a szocialistáktól világnézeti és sok egyéb kérdés választ el, de ezekkel éles harcban nem állunk. Ellenben van egy másik kicsiny, de igen hangos csoport; a diktatúrák nyilasok, ezektől döntően a diktatúrák törekvések választanak el bennünket, mert ezek a diktatúrák még nem állották ki a próbákat.*”³²

A Kisgazdapárt és a nyilasok közötti első megmérettetésre az országgyűlési választásokon került sor.

²⁸ Magyar Alföld 1937. augusztus 1. A terror zsoldosai.

²⁹ Magyar Alföld 1937. augusztus 19.

³⁰ BML A Független Kisgazdapárt vésztői szervezetének iratai. A vésztői kisgazdapárt válaszmányának jegyzőkönyve. 1937. augusztus 13; Magyar Alföld 1937. augusztus 19.

³¹ BML A Független Kisgazdapárt vésztői szervezetének iratai. A vésztői kisgazdapárt válaszmányának jegyzőkönyve. 1937. november 5; 1937. szeptember 5.

³² BML Békési Fiókleveltár. B. Szabó István hagyatéka.

Az 1939. évi országgyűlési választások eredménye

Az új választójogi törvény feltételeinek szigorítása csökkentette a Kisgazdapárt lehetséges választóinak számát. Egyéni kerületeket, valamint megyéenként és törvényhatósági jogú városokként lajstromos kerületeket állítottak fel. Az egyéni kerületekben lakó férfiak és nők egyformán a 30. életévtől szavazhattak, a lajstromos kerületekben a férfiak a 26., a nők a 30. életévtől. Fennmaradtak a vagyoni és iskolai cenzusok is. Az új választókerületek felállítása hátrányosan érintette a Kisgazdapártot Békés megyében is. Vésztőt a gyulai választókerülethez csatolták, Szeghalmot meg a békésihez. Ezzel kettőről egyre csökkent azon kerületek száma, ahol a Kisgazdapárt erősen veszélyeztethette a MÉP győzelmét. Az is csökkentette az esélyeket, hogy 1935-tel ellentétben, a békési és a gyomai kerület kivételével az MSZDP is indított jelölteket, így a demokratikus ellenzék szavazatai megoszlottak. A nyilas képviselőjelöltnek csak a gyulai és a békési kerületben sikerült összegyűjtenie az induláshoz szükséges számú ajánlást. A nyilasok végül is csak a listás kerületekben vehettek el számottevő szavazatokat a párttól. Itt a szavazatok 14,53%-át, 10 650-et kaptak. Az egyéni kerületekben a nyilasok szavazatainak száma viszonylag csekély, az összesnek az 5,7%-a. A nyilas térhódítás a békési kerületben volt viszonylag erős, itt 2747 szavazat esett rájuk, ezt viszont ellensúlyozta, hogy a Kisgazdapárt is itt rendelkezett a legszámottevőbb erővel.

Az egyéni kerületekben a következőket indította a párt: Békéscsaba dr. Gyöngyösi Jánost, Orosháza Ravasz Árpádot, Gyoma Andaházi Kasnya Bélát, Békés Tildy Zoltánt, Szarvas Tepliczky Jánost, Gyula dr. Varga Zsigmondot.

A Kisgazdapárt Békés megyében egy egyéni és egy lajstromos kerületi mandátumot szerzett. A békési kerületben Tildy a szavazatok 52%-át kapta a kormánypárti Rózsa Gyula 48%-ával szemben. E győzelemben benne volt az is, hogy azokban a kerületekben, ahol az SZDP nem állított jelöltet, „zárt tömegben a kisgazda jelöltre adta le szavazatát”. A többi kerületben a MÉP jelöltjei magabiztosan nyertek, egyedül a szarvasiban kellett pótválasztást kiírni. A kisgazdapárti szavazatok aránya a gyomaiban valamivel több, mint 39% volt. Külön figyelmet érdemel a gyulai kerületben az olyan erős kisgazda hagyományokkal rendelkező település, mint Vésztő. Itt Varga Zsigmond megnyerte ugyan a választást, de ez nem tudta ellensúlyozni a többi település kormánypárti szavazatait. A kerületben a harmadik legjobb eredményt tudta elérni a párt a szavazatok majdnem 37%-ával. A többi helyen 24% és 28% között mozgott a kisgazda voksok aránya. Az egyéni kerületekben a párt összesen 22 328 szavazatot kapott, a szavazatok 33,56%-át. A lajstromos listán B. Szabó István, a párt megyei elnöke jutott be a parlamentbe. A megyei és a békéscsabai lajstromos kerületekben a Kisgazdapártra adott szavazatok száma 12 846 volt, ami az összes lajstromos szavazatok 27,86%-a.³³

A titkos választójog országos szinten nem hozta meg – s ebben a formájában nem is hozhatta – azt az eredményt, amit pedig a vezetőség oly optimistán sugallt,

³³ Békésmegyei Hírlap 1939. május 31. (Az egyéni választások számszerű kisgazdapárti eredményei: Békés: Tildy Zoltán 5226; Békéscsaba: dr. Gyöngyösi János 2670; Gyoma: Andaházi Kasnya Béla 4096; Orosháza: Ravasz Árpád 2921; Gyula: dr. Varga Zsigmond 4743.)

s ez Eckhardt lemondásához vezetett. A választások tanulságait napirendre tűző ülésen felelősségét elismerve kimondta: „mindaz az erőfeszítés és ...önzetlen munka, amelyet... feladatomban szenteltem, a pártnak nem hozta meg azt az eredményt, amelyet a párt a maga számára joggal követelhetett”.³⁴ A kisgazdapárti parlamenti mandátumok száma 22-ről 14-re csökkent. Ennek fényében kimagasló eredménynek számít, hogy megyénket továbbra is két kisgazdapárti politikus képviselte az országgyűlésen, s a részadatokból kitűnve a párt nagyrészt meg tudta őrizni befolyását a választópolgárokra.

*

A titkos választójog követelése s az agrárszegénység megszervezése, sorsának reformokkal való javítása a párt célkitűzései között megalakulása óta szerepelt. 1935 után az e célokért való küzdelem erőteljesebb és szervezettebb lett. A párt cselekvését e területeken erősen befolyásolta az általános jobbratulódás, amit végső soron a diktatúra veszélyeként érzékelt. Még akkor is, ha a szabadságjogok legádázabb ellenfelei, a nyilasok a vizsgált időszakban nem tudtak úgy megerősödni, hogy a hatalom átvételével fenyegeessenek. A Kisgazdapárt tagságának többségét kitevő birtokos parasztság célja végül is a paraszti múlt hátrahagyása, s a polgárságba való felemelkedés volt. Parancsuralmi rendszerben, ahol az egyén kiszolgáltatott, hiányzik az ehhez szükséges biztonság, hisz az ezt biztosító háttér is a hatalom akaratától függ. Ezért, a kétségtelenül érvényesülő humanitárius szempontokon túl, érdeke is volt a nincstelenek felemelkedése, nehogy ezek az ideológiák termékeny talajra hulljanak. Ezért lépett fel a nyilas propaganda ellen. De részben ez a magyarázat a titkos választójog szűkítését célzó tervek iránti enyhe hangú bírálatokra is.

Az 1935-ös és az 1939-es választások között Békés megye megmaradt a párt egyik erős bástyájának. Ez nem lett volna lehetséges, ha az 1930-as évek során nem nevelődik ki egy politikailag járatos, tapasztalt kisgazda vezetőség (pl. B. Szabó István, dr. Gyöngyösi János, dr. Varga Zsigmond), akik az alapításban élen járók mellett mind több terhet vállaltak az irányításból. Az elkövetkező háborús évek alatt mind kilátástalanabbá vált a párt programjának megvalósítása, ugyanakkor jórészt az előbb említett vezető személyiségeknek köszönhetően nem csökkent a párt ismertsége, s ennek a háború után lett nagy jelentősége.

IRODALOM

GERGELY–GLATZ–PÖLÖSKEI 1991.

Gergely J.–Glatz F.–Pöpöskei F. (szerk.): Magyarországi pártprogramok 1919–1944. Budapest, 1991.

LEINER 1982.

Leiner Gy.: A Horthy rendszer negyedszázada Vésztőn. In.: Vésztő története. (Szerk.: Szabó F.) Vésztő, 1982. 217–277.

---

³⁴ TÓTH 1982. 300.

TÓTH 1982.

Tóth G.: Ellenzéki politikai mozgalmak a Tiszántúlon a harmincas években. 1929–1939. Budapest, 1982.

VÍGH 1991.

Vígh K.: Tildy Zoltán életútja. Békéscsaba, 1991.

Data to the history of the Békés County branch of Independent Small-holders' Party in the second half of the 1930s

- János Kocsor -

Resume

Experiences gained during the elections in year 1935 and the development of the domestic politics had got a decisive impact on the party's activities during the second half of the 1930s. Even if the party's leadership had fostered some illusions earlier as to a sort of co-operation with the Gömbös-government, these were broken by May of 1935. Atrocities and deceits around the elections showed clearly the antidemocratic features of Gömbös' aspirations, while confirmed the necessity of their demand for secret voting. Accordingly, after 1935 the secret elective franchise was put again in the centre of the party's political propaganda. In the second half of the 1930s, the domestic political affairs made the party revise and represent more consistently its political, social and economic aims in order to retain its mass basis. Gömbös's and the following government's articles promising the ascendancy of the villages, as well as the emergence of the village researching movements also encouraged them to deal with the adversities of the rural paupers. The extreme right-wing movements coming forward from the middle of the 1930s with their demagogy also threatened with reducing the social influence of the small-holders. Besides, for a party aiming at the extension of democracy on the ground of parliamentarism, fighting against them was of particular interest, too.

This study addresses these three related issues, the secret elective franchise, improvement of the agricultural workers' conditions, and fight against the extreme right-wing propaganda, through the activities of the Békés County branch of the Independent Small-holders' Party.

Kocsor János

Munkácsy Mihály Múzeum

5600 Békéscsaba, Széchenyi u. 9.

kocsor@bmmi.hu